

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Asiaticae Historiae Societatis Iesv Pars ...

Libris Quatuor Consequentibus Pertexens, Quae post beatum S. Xaverij
Obitum Soc. Patres ad Dei gloriam in iisdem Prouinciis gessere

Bartoli, Daniello

Lvgdvni, 1667

29. Destructio altera Christian. Amboinensium per Regem Moluci.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11445

29.
 Destructio
 altera Chri-
 stian. Am-
 boinensium
 per Regem
 Moluci.

Hoc rerum statu Amboini Christiana res alibi numero; virtute ac robore alibi crescebat, prout belli, & pacis ad vtrumque occasiones conferebant. Sed quibus initiis summa portendi credebantur religionis ortæ incrementa, eadem supremum casuræ halitum & conatum præire visa sunt. Cuius lamentabilis; & cruentæ cladis origo, & series, quò fiat legenti magis perspicua, retro mihi nonnulla petenda sunt. Appulsu Antonij Paez maiorem in modum conturbatus Rex Moluci, Christianorum hostis, & carnifex, questus est grauius apud Henricum Sa, armorum Præfectum illam quam interpretari fingebat iniuriam; at ubi didicit per exploratores, Lusitanorum classem triginta solum milites habere, tunc vero confirmata ex metu audacia, futurum putauit, quod multos iam annos mente versauerat, vt legem Christianam exterminaret ex iis insulis, & cum ea omnes Lusitanos; debilitatem illorum non male (vt postea euentus docuit) ex eo numero coniectans, quem vnum ad manum habuissent bello ingenti opponendum: stimulabat hominem ad maturandam rem, toto sparsus Amboino rumor, cuncta illius oppida & pagos, corpus vnum reipublicæ moliri; Ducem sibi poscere Lusitanum; eius auspiciis communi fœdere vnum in exercitum coite, pro se vbiq; & quosuis in hostes pugnaturum, nullis enim parebant Regibus insulæ Amboini; suas singulæ vrbes, & pagi singuli, seorsum sibi res habebant, agebanturque ab iis quos sibi Rectores præficeret vnaquæque illorum communitas. Ex quo fiebat vt seiuictim per sese nihil possent; communi armorum, animorumque nexu Societatis instruari essent mare, classe nauium centum, euasurique hostibus formidandi. Prius igitur quam Societatem inter se inirent, anteuertit quàm multos potuit Duces & milites Ternatem euocare; grandem ad hæc nauium coëgit numerum quibus in Amboinum transmitterent; terrebatque hac belli specie Lusitanos, nisi opportunè ex India Georgius Moura cum gaULO aduenisset, omni genere commectus abundè instructo, quo Ternatensis arx in quam primus belli destinabatur furor, ex metu conualuit, & exterritus est vice versa Aërius. Verum quod Ternate prohibebatur aperta vi; hoc in Amboino fraudulenter, familiaritatis vaframento molitus est. Rebellionem Ducum suorum simulat, & eorum complures ab se deficere, re autem ipsa in Amboinum illos mittit, deprædaturos illas insulas, & Christianismo vltinam illaturos eladem; fortiebaturque fraus barbari crudele votum; sed Rex Baciani fidelitatis Sacramento obligaturus Seiranenses, commodum transiens, defensionem Amboinensium cum Paez arma iunxit. Inter hæc Henricus periculo præcauens; naues, & militem in procinctu habere, minarique palam Aërio, suos nisi quam primum ex Amboino reuocaret, accituros se ex Indiis classem regiam, eius iniuriæ vlticem. At is pro solito ludificandi more, innocentiam suam excusauit; causatus non suos sed sibi rebelles eos esse; dolere illorum hostilibus; cæterum apud ipsos nihil posse, nisi rogando, vel ad summum minando: moxque illuc fisci de-

stinat

stinat Cognitorem, primæ apud se notæ virum, qui vt Regis mentem intime nouerat, quibus palam nullo loco cederent intentabat minas, eos ad bellum clam acriter incendebat. Paem interea Præfectum circumducens officiorum simulatione dolosisque vrbauitatibus, & spebus, vt quandoque ad illum etiam apophoretum beneuolentiæ mitteret arborum fructus lectissimos; quos sine innoxios, seu veneno infectos vt primùm degustauit Paez, morbo statim correptus, paucis diebus interiit, magno intularum illarum mœrore. Orbata igitur Præfecto suo classe, eiusque triginta Lusitanis, parum inter se consentientibus, Baciani rex abscessit, nec subesse iis volens, nec præesse, duosque de nostris secum Patres duxit, qui messem animarum copiosam aliundè legerunt. Collapsa pariter ibidem expectatio illa omnis quam mouerant onerariæ tres Rocaniam appulsæ, quæ gatiophyllum uehebant in Indias, & statione quadrimestri adspirantes Malacam ventos præstolaturæ sperabantur; rogatæ si quidem in conspectum hostium se darent, ac saltem fingerent se ad pugnam venisse, negarunt facturas, quod Henricus Sa, Ternate classem acceleraret instruere quæ esset propediem ad futura. Quare hostium quoque ad direptiones effrænis licentia festinauit, non eorum modo qui se ex Moluco illuc effuderant, sed etiam qui ex Iaua Mauri: quibus præterea confidentia infedit Lusitanicæ nauis expugnandæ, quam ex Banda nucem aromaticam ferre per exploratores didicerant: ad hoc vt essent expeditores, iuncos suos seponunt, eorum loco nauiculas octo, longas & habiles seligunt; earum in puppibus erigunt castella, & pegmata, vt inde ex æquo cum nauis dimicarent; quadringentos florem totius exercitus armis & animis optimos, suis nauiculis imponunt; & hac nihilominus comparatione diurna luce vitata, & aperto Marte, noctem & nauim in insidiis expectant, quam vt sensere iam abesse propius tacito remigio ad illam tendunt; adoriuntur improuiso, ac pane prius expugnant & capiunt, quam se vectores satis aduerterent impugnari, & erant ij Lusitani centum, quæ mercatores quæ milites: tam auspiciis principis insolentes Mauri, eo confidentiæ venerunt, vt nihil sibi deinceps obstiturum putarint. Excurrere itaque in agum, rapere, popularique omnia, palmeta cædere: quod illic perinde est vt coram patribus filios necare.

Oppida quæ raro habitatore tenebantur incendere; alia circum latè ad muros omni vastitate premere, amputatis etiam quicumque occurrerent indigenarum capitibus: qua calamitate ne inuoluerentur Lusitani, præfecto suo Paez superstites, Atiuem confugere, seque aggeribus & vallo in hostem sed frustra propemodum, muniere. Iis enim Mauri nihil quicquam absterriti quominus in illos impressiones varias tentarent; atque illam præsertim qua ignem ædi sacre intra pomeria positæ, iniecturi ruebant, ea multitudinis mole vt obsessi, ne opprimerentur, de fuga cogitarent. Verum ad eos in publicum prodiens anus Christiana, magni pectoris, & fidei femina, metum illis vociferando exi-

mere; hortari ne cederent; Deiparam virginem cum iis ad defensionem accinctam excubare; prohibeturam à domo sibi consecrata manus sacrilegas, pugnaturam cum ipsis aduersus Mahometanum hostem; ipsosque cum illa gloriose victuros. Siue autem eadem Dei matre monstrante didicerit, seu aliunde rescuerit, partem indicauit qua essent Mauri oppidum aggressuri, eius inditiis, nec falso, creditum; illic iubentur egregij catapultarij in excubiis stare, qui hostem illac impetum facientem, ad eò dapidè nihil tale veritum salutarunt, vt retro gradum pudefactus, & vacuus tulerit, sed magno profus Bague infortunio (qui vicinior est Ariui pagus) etsi enim Mauros habebat incolas, sed quod sociati fœdere Christianis coniuncti, arma illis, commeatusque suggererent, captus est, & magna cum strage solo æquatus. (Nobis vero inquit vnus, ex nostris qui tunc in Amboino morabantur) cum nihil vndique præter arma, & prælia, præter incendia, & cædes occurreret & quicquid poterat Christianas vires & populos ad vsque interneccionem abolere; solæ ad leuamen tot calamitatum suppetebant ad Deum preces & lacrymæ; ad populum vero apposita temporis hottamenta sanctæ generositatis, inter exilia, seruitutem, & mortes: toti ergo erant in percurfandis oppidis super abrupta montium, vt plurimum sitis, & obiicienda calamitosis hominibus Christi patientis acerba imagine, & immensitate præmiorum, quibus forent in cælo coronanda patientiæ ipsorum certamina, & huiusmodi verborum consolatione, quibus mitissime reficiebantur. Quare accerfebamur assidue in diuersa loca, eaque potissimum, quæ ex confinio Maurorum grauius periclitabantur. Obseruabamus pro ipsis nocturnas excubias, & hac post diurna animarum ministeria, caritatis quiete reficiebamur, sed increbili nostro cū dolore, spectabamus coram miseris Christianos, vel captos bello, vel ruri deprehensos, in seruos abigi; mane cælorum iacere cadauera quæ humo condebamus; interdum flammam oppidorum, quæ Maurorum procul incendio conflabant. Profus dilectissimi fratres, tam diris Amboinenses Christiani dilacerantur modis, nec aliam ob causam nisi quod Christum profitentur, vt sæpe mihi in his neophytis primigeniæ labores Ecclesiæ videre videar: sunt enim ad eò in fide stabiles, & firmi, vt nullis ab ea machinis moueantur; sed durent in mediis cladibus alacres, vt si nec de vita nec de fortunis ageretur. Deo laus tantæ constantiæ auctori.] hæcenus literæ ex Amboino datæ, illic tamen in præceptis dum pergunt omnia nulloque obstante bacchatur impune crudelitas, en visa oriri noua lux, omnemque Amboinum inopinata fiducia recreare sed ea tam breui, vt eò solum indulta videretur quo fieret dolor acerbior cum inde coram inferri perniciem cernerent, vnde salus & incolumitas sperabatur: adest ex Moluco Lusitana classis præter omnem cuiusquam expectationem; hanc supremus arcis, & armorum Præfectus miserat ad calamitatem ab Amboino depellendam; triduum in portu hæserat parandis armis, & milite: quæ illic substiterant onerariæ tres: submi

subministrarant illi præfectos, optiones, tormenta bellica. Hoc tam valido apparatu, nauis cataphracta, cum triremi, & sedecim aliis minoris modi nauigijs aduersus Mauros soluit, Lusitanos ferens classarios centum quadraginta & indigenarum ingentem numerum. Visus initio Præfectus nihil velle prius attentari quam nauis è Banda probrose amissa dedecus expiasset; hoc consilio in Iauam ducit, vbi nauis illa stabat in anchoris, iamque illam clare oculis signabant, ardebantque omnes in eam inuehi, cum Præfectus incertum an metu, an rationibus priuatis, aut quo alio turbine, a cœpto resiliens, in contraria omnia momento auertitur; cani iubet receptui, priusquam ad arma; causatur vidisse Moluci Regis insignia è nauis extantia; non esse barbarum temere proritandum, ne in Lusitanos qui Ternate agebant; arcemque ipsam vindictam exereret, proras denique ad reditum vertit, quasi ad hoc vnum, tanto strepitu Iauam versus mouisset vt Christianorum ignauiam Mauris splendidius ostentaret. Hic ergo milites animo cadere; hic Amboinenses miseri omnia desperare; Mauri contra effrænes resumptis armis, instaurataque audacia omnia sternere; Itum, Iauam Amboinum vastare, nullius oppidi obiectu, & defensione inhiberi. Rocaniue, spectante exercitu quem portu suo exceperat incendio periit; Atiue occupata, & euersa. Vlate prodita deditiois fide solo æquata est Pactis item conditionibus aliud oppidum cum se Mauris dedisset, sexcentos vltra annum quintum & decimum adultos trucidarunt, quod aperuissent portas cunctantius dum reflexam crucem inuolucro funebri atram, mœsti & lugentes spelunca recondiderunt, ne pateret victorum profanationi. Quam innocentium incolarum candidam raramque pietatem impij vti sunt tam longis dirisque mortibus, nihil vt esset in iis mitius quam mori, membratim miseros distrahebant, ludebant in eorum pœnis, cremabant lento igni, cogebantque diu mori. Verum enimvero nec Vlate, nec alibi vsquam, vbi carnificina barbarorum in Christianos grassata est, tantum supplitiis in eorum corpora valuit, vt in eorum pertingeret animos, & tormentorum impatientia in Mahometem à Christo deflecteret: ac venere in Maurorum manus, Christianorum omnia oppida præter pauca inædificata præcellis montibus, quorum se ruinis tuebantur, fueruntque viuaces sub cineribus scintilla, ex quibus sacrilegio hostium extincta religio, nouis post annos aliquot per omnes insulas ignibus flammisque accensa est, sed de illis quæ stragem passa sunt, nullum scimus, quod professione Mahometis, calamitatem redimeret, quoscumque non seruauit fuga, pro Christo mors, aut seruitus abstulit. In his æternam promeretur famam quidam Vlatensis populi ductor, siue vt vocant Rector, cui cum merces, fidei eiurandæ sæpius obiiceretur vita incolumis; fides aiebat, vita quauis absque vlla comparatione mihi carior est. Christianus sum, viamque Christianus, si me viuum voletis, sin occideritis, moriar Christianus: nec ab eo vnquam aliud exprimi valuit; iterauitque illud non modo quoties vitæ seruandæ

dæ lenocinio sollicitaretur ad apostasiam: sed in medio quoque cruciatuum æstu quibus exquisitissimis torquebatur, dum abscinderentur tibiæ suræ, inde muscoli brachiorum, reliquo deinceps corpore rescarentur frustra carniæ, assarenturque coram, & à barbaris vorarentur, quin & infererentur illius ori, & dentibus, quod solent in illos in quos immani odio efferantur. Vlatenses quidem, ipsique aded Foreforæ insularij eorum hostes, prænuntiatum ab eo confitentur, fore vt Deus vlcisceretur illam mortem, & vaticinium argumento confirmasse quo iubens de suis carniæ asseruari, edixit eas posttidie repertum iri eliquatas, & in oleum verfas: quod curiosa barbarorum experientia & probauit reipsa, & prædictionis euentum postea spectauit.

Nam capta postmodum vastataque ab Lusitanis Forefora, duorum illorum qui atrocius Martyrem præ cæteris excruciauerant, alter viui-comburio crudelitatem suam luit; alter ori machinæ bellicæ alligatus, eius explosione in partes dissiliit. Quos autem fuga Maurorum ferro, & lanienis eripuit hac saltem laude Christiani roboris prosequamur, quam iis tribuit P. Organtinus, & ex multis breuius exscripsit quas à P. Francisco Rodriguez, spectatore illarum & teste Malacæ audierat, cum ex Molucis rediisset in Indiam. [Rediens, inquit, nauim ad scopulos fregit, sed littori proximos; in quod propterea cum eo vectores de facili euaserunt, subducto etiam comneatu cibario & instrumento bellico tormentorum. Sed cum esset locus ad quem alliserant Maurorum oppido vicinus, in quos bellum gerebant Lusitani; ad prædam, & cædem Mauri continuo aduolant fiebantque prorsus voti compotes scelerati, nisi defensionis opportunitatem nostris præbuisset munitus ab natura locus & crebris tormenti bellici iactibus inuadentem hostem dissipassent; sub hæc præteruehens è Moluco nauis, excepit naufragos tulitque Malacam incolumes. Mira narrat P. Franciscus de stragibus Christianorum Amboinensium quas Mauri edidere, de numero illorum quos religionis Christianæ odio peremerunt, ac de magnifica illorum generositate; errasse cum liberis per sylvarum inuia feminas, desertis domibus & bonis, ne Christi fidem desererent paulo ante susceptam; alias cum paruis filiis necatas; pueros natatu, maris sinus ingentes traiecisse, ne ad eandem adigerentur perfidiam: cum rupta nauis staret in littore decennes pueros natatu per noctem appulisse, magnis vocibus dum accederent propius orantes, ne exploderemus in ipsos machinas bellicas, se enim esse Christianos; creptos autem & à vectoribus in eandem fortunam adiunctos cum multis partim præ gaudio lacrimis ex admiratione constantiæ in tam tenera ætate, partim præ acerbissimo dolore, quod mederi malis tam crudelibus non possent.] Ita Organtinus, & hos in Amboino duos, & laboriosos exitus Christianitas nacta est anno 1565. annis ab Apostoli sui Xauerij obitu nouemdecim, quibus in ea excolenda alij semper de Societate illi successerant; pertingebatque tunc ad septuaginta millia capitum, multitudinis eius partem

culam.

culam, & velut specimen quæ absque numero de tot illis Oceani insulis, cupiebat aquis vitalibus ablui, si earum doctores, & ministros ad manum habuisset.

Verum tristem hanc ruinam, non primus statim præcipitavit hostium impetus; lentos, & tenues progressus multo suo sanguine emerunt, sparso per triennium solidum in diversa bello, cum se Christiani locis defenderent suo apte ingenio & incolarum industria inaccessis, quæ dum impugnantur, consulebat Prorex cum status publici Senatu de arce Amboino imponenda. Enimvero Mauros eò elatos potentia ut insolescerent, & Lusitanorum arma longinqua spernerent; propiora vero ex Ternatensi præsidio, ut aliquid possent, sed tanti non esse ut eos cohiberent. Non posse quavis anni tempestate præsentis statim exercitu novis periculis succurri, ob stare Etesios, & stas habere periodos flatuum aduersorum, quibus Lusitanos intercluderent Amboino; Borneo autem, & Iauæ utriusque, ac Burris duobus, Mahometi addictis insulis & cum Rege Moluci fœderatis, illuc facilem patere transitum; hinc longos sudores operantium multis annis in profeminando Euangelio sudatos, & parta pertinacibus ærumnis animarum lucra, semper in lubrico pendere. Fisco regio nouam arcem cum præsidio militum, nouis esto sumptibus futuram, sed grandi fœnore pensandis. Nam si Lusitani caryophillum ex Mulcis; aromaticam nucem ex Banda peterent, interiacere utrisque insulis Amboinum; si oneraria Malaca ad commercia irent, aut redirent, oportere illas in Amboino plus toto trimestri operiri mare opportunum in anchoris; ac si nullo arcis tegantur præsidio, vel classe admodum sumptuosa nauigationem illam inire, vel ambigua pugna sæpius decertare; iam si quando arx Ternatensis inuasionem præcipiti, aut fame, in Saracenorum eaderet potestatem, quid tum fieret Lusitanis? huic vero gemina si construeretur in Amboino, alteram alteri mutuo opitulaturam, vnâque, ut pessimè amissa, aliam fore superstitem. Hæc à P. Ludouico Goz Indiarum Proregi exposita, pondus suum tulere, Goz Malacæ Antonium Quadrium Prouincialem nactus, in proinectum ad Molucum, Iaponiam & Sinas, persuasit retro Cocinum regredi, quo ubi attigit sub initium sesquimillesimi sexagesimi sexti, mox archiepiscopum, & Proregem, certiores fecit cladum Amboinensium; Dein Goam delatus, egit cum utroque ut de arce illic statuenda Senatus vocaretur, fuitque omnium vna vox esse statuendam; credita ergo mox rei conficiendæ Prouincia, & potestas Gonzalo Pereira de quo nos antea. Hunc ut sibi instare viderunt barbari, consternati sunt vehementer, sed longe grauius cum eius experti potentiam ac robur: Veranula, & populo frequens, & longè lateque porrecta insula ab eo subacta, Temure incolis exhausta; aliarum complures ferro, & incendio deletæ. Iaij perduellium columen partim debellati, adacti partim ad rogandas conditiones pacis. Restabat expugnanda Itus Ambomi præcipua insula: imperitabat illic magno fastu Gimillius fidelis eate-

30.
Amboinenses infideles debellati, arx ijs imposta.